

Besparingen en fiscaliteit

In hun artikel in *ESB* van 1 januari 1986 ondernemen Julicher en Moerman een poging de oorzaken van de verandering in de samenstelling van de gezinsbesparingen op het spoor te komen. Zij komen daarbij onder meer tot een tweetal uitspraken. Ten eerste concluderen zij dat niet zozeer het fiscale regime, maar andere factoren, zoals de reële inkomensontwikkeling, de uitbreiding van de sociale zekerheid en de verbetering van de pensioenvoorziening, hier debet aan zijn. Een tweede conclusie die zij trekken is dat de verminderde spaarinleg bij (spaar)banken evenmin door fiscale factoren kan worden verklaard. De belangrijkste bedreiging voor de (spaar)banken ligt – volgens de auteurs – vermoedelijk vooral op de zuigkracht die de staat uitoefent via de verkoop van staatsschuld op de particuliere besparingen bij de banken.

Met de eerste conclusie van Julicher en Moerman kan ik in grote lijnen instemmen. Ten aanzien van de oorzaken die hebben geleid tot de verminderde spaarinleg bij (spaar)banken ben ik – anders dan de auteurs – van mening dat ook fiscale motieven een relevante rol hebben gespeeld en nog spelen.

Voor een analyse van de oorzaken van de verminderde spaarinleg bij (spaar)banken is het noodzakelijk verschillende spaaralternatieven te onderscheiden. Een gebruikelijke tweedeling van de gezinsbesparingen in de statistiek bestaat uit enerzijds de contractuele besparingen (bij pensioenfondsen en levensverzekeringsmaatschappijen) en anderzijds de vrije besparingen (bij (spaar)banken en overige besparingen). Enige verfijning in het onderscheid bij de contractuele besparingen is wel op z'n plaats. Het ware wellicht beter – in lijn met Julicher en Moerman – in de statistiek bij de contractuele besparingen een onderscheid aan te brengen tussen 'gedwongen' contractuele besparingen bij pensioenfondsen/levensverzekeringsmaatschappijen en 'vrije' contractuele besparingen bij levensverzekeringsmaatschappijen, i.c. de zogenaamde door gezinshuishoudingen ineens en periodiek betaalde premies.

Voor de aanwendingsmogelijkheden van de gezinsbesparingen ontstaat dan het volgende beeld:

- *gedwongen gezinsbesparingen*:
  - a. contractuele besparingen bij pensioenfondsen; pensioenpremies;
  - b. contractuele besparingen bij levensverzekeringsmaatschappij; collectief betaalde premies;
- *vrije gezinsbesparingen*:

- c. contractuele besparingen bij levensverzekeringsmaatschappijen; individueel betaalde premies;
- d. besparingen bij (spaar)bankwezen;
- e. overige besparingen (omvat de mutaties in de niet als spaargeld aangemerkte bank- en girotegoeden, in het effectenbezit, in spaarbewijzen aan toonder, alsmede mutaties in het consumptief krediet).

Ons aandachtsgebied is de groep vrije besparingen. Julicher en Moerman vergelijken in tabel 3 van hun artikel de premies voor individuele levensverzekeringen met de vrijwillige gezinsbesparingen (de som van de categorieën d en e). Deze vergelijking is niet correct. De vrijwillige gezinsbesparingen in termen van de nationale rekeningen bevatten naast het saldo van stortingen en terugbetalingen op spaarrekeningen (het zogenaamde spaarverschil) ook de bijgeschreven rente over het spaartegoed alsmede de component overige besparingen. Een correcte vergelijking zou inhouden dat men de aldus gedefinieerde vrije gezinsbesparingen zou vergelijken met de premies voor individuele levensverzekeringen vermeerderd met het inkomen uit de beleggingen in deze levensverzekeringssportefeuille, en verminderd met de levenuittkeringen aan de gezinnen. In de bewuste tabel 3 worden in feite appels met peren vergeleken.

Daar komt bij dat ten aanzien van de premies voor individuele levensverzekeringen in tabel 3 een ander beeld ontstaat indien het jaar 1975 niet in de opstelling wordt meegenomen. In dat jaar trad een vervijfvoudiging op van de door gezinshuishoudingen ineens betaalde premies. Anticiperend op een wetswijziging die de fiscale looptijdgrens voor kapitaalverzekeringen verhoogde van 5 jaar naar 12 jaar, gingen spaarders in grote getale over tot het sluiten van koopsompolissen bij levensverzekeringsmaatschappijen.

Het incidentele karakter van de forse premietoename in dat jaar vertekent te veel. Wordt 1975 buiten beschouwing gelaten, dan ontstaat het volgende beeld van de betaalde premie voor individuele levensverzekeringen:

- 1970/1974: 1,2% nni;
- 1976/1979: 1,2% nni;
- 1980/1984: 1,3% nni.

In tegenstelling tot Julicher en Moerman (stabilisatie) is hier sprake van een lichte toename van de premiebetalingen in de periode 1980/1984. In wel-

ke mate deze toename door fiscale motieven is ingegeven, kan helaas op grond van het beschikbare statistische materiaal niet worden vastgesteld. In de statistiek „Samenvattende gegevens sociale verzekering, levensverzekering en pensioenverzekering” worden namelijk de hierboven genoemde posten inkomen uit beleggingen en uitkeringen niet opgesplitst in een levensverzekeringsdeel en een pensioen-deel. Een verdere statistische verbijzondering van de vrije contractuele besparingen bij levensverzekeringsmaatschappijen zou ter wille van de objectivering van deze discussie welkom zijn. Een vergelijking zoals Julicher en Moerman die opstellen is echter niet juist en er kan zeker niet mee worden aangetoond dat de fiscale discriminatie tussen banken en verzekeringsmaatschappijen niet van belang is voor de allocatie van de vrije gezinsbesparingen.

Hoewel de invloed van het fiscale regime op het spaargedrag van de consument dus niet kwantitatief kan worden toegelicht, kwalitatief kan dat wel. Het andersoortige karakter van de vrije contractuele besparingen op lange termijn bij verzekeraars tegenover dat van het vrije sparen bij banken op dikwijls korte termijn leidt ertoe dat in tijden van economische teruggang de bij een (spaar)bank gedeponeerde gelden het eerst in aanmerking komen om voor consumptieve doeleinden te worden gebruikt. Het opvragen van gedeponeerde gelden bij levensverzekeringsmaatschappijen zou – indien de fiscale looptijdgrens nog niet is bereikt – gepaard gaan met fiscale repercussies. De vraag of fiscale motieven bij spaarders in het geding zijn, spitst zich toe op de zogenaamde lange-termijnbesparingen.

Het netto rendement dat levensverzekeraars op deze besparingen kunnen aanbieden is – door het verschil in fiscale behandeling – aanmerkelijk hoger dan het netto rendement dat (spaar)banken kunnen aanbieden. Weliswaar kent het sparen bij het (spaar)bankwezen ook een fiscale begunstiging, maar deze rentevrijstelling vervalt c.q. wordt verminderd, indien de spaarder een hypothecaire schuld heeft. Dat de keuze (verzekeringsmaatschappij respectievelijk (spaar)bank) van een spaarder met betrekking tot lange-termijnsparen in hoge mate wordt bepaald door het te behalen netto rendement is niet zonder logica. In hun advertenties wijzen de verzekeraars dan ook op dit rendementsverschil. Daarnaast mag worden aan-

genomen dat de – sinds begin jaren tachtig – alerte houding van de fiscus ten aanzien van (verzwegen) rente-inkomsten heeft geleid tot een favorisering van legaal belastingvrij sparen bij verzekeringsmaatschappijen en aldus het afkalvingsproces van langlopende (spaar)bankbesparingen heeft versterkt.

Een indicatie van het feit dat de (spaar)banken wat betreft de aanwas van lang spaargeld de laatste jaren aan het kortste eind hebben getrokken, is de absolute daling van de bij hen aangehouden tegoed spaarbewijzen aan toonder. In deze periode hebben de verzekeraars de modaliteiten van de gemengde verzekering veranderd en hun marktwerking geïntensiveerd. Het woord 'verzekerd sparen' raakte in zwang. Door de nadruk te leggen op het spaarelement, de spaarperiode tot het fiscale minimum (12 jaar) terug te brengen alsmede een lage entree drempel, zijn deze spaar/beleggingsprodukten steeds populairder geworden 1).

De nieuwe impuls die de verzekeraars aan hun fiscaal gefacileerde spaarprodukten hebben gegeven sluit goed aan bij de veranderingen bij consumenten die – meer dan voorheen – rendementsbewuster zijn geworden alsmede – onder invloed van de bezuinigingen in de sociale zekerheid – een meer eigen verantwoordelijkheid voelen voor de oudedagsvoorziening.

Concluderend: hoewel ik de analyse van Julicher en Moerman grotendeels kan onderschrijven, teken ik bezwaar aan bij het bagatelliseren van de betekenis van het fiscale regime voor de verminderde spaarinleg bij (spaar)banken. Een factor die het netto rendement op besparingen met maximaal 72% van het bruto rendement kan terugbrengen, is te belangrijk om zo maar onder tafel te schuiven.

R.Th.V.M. Pouw

De auteur is verbonden aan het Economisch Bureau van de Amro Bank. Het artikel is op persoonlijke titel geschreven.

1) Zie bij voorbeeld het jaarverslag van de AMEV over 1984.

Naschrift

Pouw heeft een interessante reactie geschreven. Voor een deel zijn we het met zijn opmerkingen eens, voor een deel niet. Kortheidshalve beperken we ons tot het laatste. Allereerst willen we een kennelijk misverstand uit de weg ruimen. Pouw meent dat „– anders dan de auteurs ook fiscale motieven een relevante rol hebben gespeeld en nog spelen” bij de verklaring van de verminderde spaarinleg bij de (spaar)banken alsmede dat wij de in-

vloed van het fiscale regime zouden hebben 'gebagatelliseerd'. Dit is onjuist: wij zijn uitvoerig ingegaan op de fiscale motieven, juist omdat we ze belangrijk achten en omdat het op voorhand zo onaannemelijk is dat ze geen rol zouden spelen in het spaargedrag. Daarom hebben we geprobeerd te lokaliseren waar zich concurrentie tussen bancaire besparingen en besparingen via levensverzekeringsmaatschappijen voordoet. Uit de feiten blijkt die invloed van de fiscale factor alleen niet duidelijk (waarover later meer).

Belangrijk punt van kritiek is dat we in tabel 3 van ons artikel de premies voor individuele levensverzekeringen met de vrijwillige gezinsbesparingen hebben vergeleken. Wij zijn het, zoals ook in ons artikel is aangegeven, met Pouw eens dat een vergelijking met de individuele besparingen via levensverzekeringsmaatschappijen correcter zou zijn geweest. Echter, omdat dergelijk cijfermateriaal niet beschikbaar is, hebben we de vergelijking met de premieafdrachten gebruikt. Naar onze mening kunnen daaruit wel degelijk conclusies worden getrokken.

Na de terugval van de bancaire besparingen vanaf 1981 zouden we in ieder geval een duidelijke toeneming van de premiebetalingen moeten zien. Dit is niet het geval. Let wel, we ontkennen daarmee niet het fiscale motief – waarom zouden we – we beweren alleen dat de cijfers geen steun geven aan de idee dat er sprake zou zijn van een macro-economisch belangrijke verklaringgrond.

Een tweede hiermee samenhangend punt is dat we van de bewijsvoering aan de hand van de gecorrigeerde reeks van Pouw, waarbij de premieafdrachten toenemen van 1,2% in de jaren zeventig tot 1,3% in de jaren tachtig niet erg onder de indruk zijn. Toegegeven: het is dan een toename en geen stabilisatie, echter de 'toename' valt welhaast in de afronding, terwijl zich bij de bancaire besparingen toch spectaculaire veranderingen hebben voorgedaan (zie de tabel).

Tabel. Premies voor individuele levensverzekeringen en vrijwillige gezinsbesparingen (via banken en overige), in procenten van het nationale inkomen

	1970 – 1974	1976 – 1979	1980 – 1984
Vrijwillige gezinsbesparingen	4,5	2,1	2,0
– via algemene banken en spaarbanken	3,1	3,8	2,3
– overige	1,4	-1,7	-0,3
Premies individuele levensverzekeringen	1,2	1,2	1,3

Bron: CBS.

Verder stelt Pouw dat het voor de hand ligt dat bij economische teruggang de bancaire besparingen worden

aangewend voor consumptieve doeleinden en niet de opgebouwde rechten bij levensverzekeringsmaatschappijen. Dit is aannemelijk, gelet op het meer liquide karakter daarvan. Ook aannemelijk is dat naarmate de looptijd van spaarrekeningen langer wordt, deze minder snel zullen worden opgenomen vanwege toenemende kosten (boete, rendementsverlies). Afkoop van levensverzekeringen brengt eveneens kosten met zich. De fiscale factor moet niet worden overdreven. Immers ook zonder fiscale straf is het niet logisch liquidatie aan het lange eind van de spaarmarkt te verwachten.

Een pikante suggestie van Pouw is dat onder invloed van een alerte houding van de fiscus het gefaciliteerd sparen bij verzekeringsmaatschappijen zou zijn bevorderd, waardoor het 'afkalvingsproces' van langlopende (spaar)-

bankbesparingen zou zijn versterkt. Met name de daling van het aangehouden tegoed van spaarbewijzen aan toonder zou hiervoor een indicatie zijn. Over het gedrag van 'rentefraudeurs' is niet zo veel bekend, doch op voorhand is het niet erg waarschijnlijk dat zij toonderpapier verwisselen voor papier op naam met het risico voor hun vroegere zonden bestraft te worden. Met name zou dit opmerkelijk zijn in een tijd waarin het aanbod van toonderpapier zo snel toeneemt. Niettemin zijn we benieuwd of er indicaties zijn over de kwantitatieve omvang van een dergelijk fenomeen. Resumerend: onze bewering dat uit de cijfers niet kan worden geconcludeerd dat zich een (fiscaal geïnduceerde) verschuiving heeft voorgedaan van de vrijwillige besparingen bij (spaar)banken naar individuele besparingen in de vorm van levensverzekeringen, wordt o.i. door Pouw niet weerlegd.

J.T.M. Julicher
W.L. Moerman